

О. О. Денисенко

к. геогр.н.

*Київський національний
університет
імені Тараса Шевченка*

ВИЯВЛЕННЯ ЕТАПНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА КОРЕГУВАННЯ СИСТЕМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

За співвідношенням рівня ВВП на д.н. та рівня ресурсоспоживання на д.н. Україна посідає одне з найгірших місць серед європейських країн. Відповідно, питання збалансування економічних параметрів розвитку та об'ємів використання ресурсів і всієї системи природокористування є дуже актуальним для України, як з точки зору формування місця в міжнародному поділі праці, організації більш технологічної економіки, так і забезпечення регіонального розвитку та покращення стану навколишнього середовища.

Зважаючи на сказане, вивчення етапів природокористування може розглядатися як питання не ретроспективного чи пізнавальне, а конструктивне і дуже гостре з точки зору формування перспективного режиму природокористування, галузевої структури господарства та розвитку регіонів.

Згідно зі стадіальною концепцією економічного розвитку, виділяють три основні стадії розвитку території та соціуму – аграрну, індустріальну та постіндустріальну. Строго кажучи, йдеться про стадії економічного розвитку, але перетворення, що відбуваються при переході до кожної наступної стадії, настільки суттєві, що це відображається і на світогляді населення, і на просторовому розвитку. Кожна зі стадій відрізняється від попередньої масштабами господарської діяльності, структурою та співвідношенням окремих секторів господарства, рівнем розвитку технологій та продуктивністю праці. При цьому відбуваються такі ключові зрушення, що відображають відмінності між окремими стадіями економічного розвитку:

- Зростає щільність господарської діяльності, що призводить до зростання тиску на навколишнє середовище, підвищення конкуренції за територіальні ресурси та нарощування їх функціональної цінності;
- Відбувається диверсифікація господарства, що пов'язано з

виникненням та посиленням ролі нових галузей, тоді як роль традиційних галузей знижується. Відбувається трансформація функцій території, зміни в зайнятості та способі життя людей;

- Зростає рівень технологічного розвитку та оснащення господарства, що стимулює ріст продуктивності праці. Це, у свою чергу, призводить до подальшої диверсифікації господарства, змін у галузевій структурі та зайнятості, формах праці та відпочинку.

Фактично, перетворення, що відбуваються при переході від однієї стадії економічного розвитку до іншої, передбачають зміни **масштабу, структури господарської діяльності та якості її організації**.

Так, **зростання масштабу господарської діяльності** призвело до значного зростання обсягів залучених ресурсів, збільшення глибини їх перетворень у процесі технологічного розвитку, розширення сфери ресурсоспоживання та залучення нових видів ресурсів. Зростання масштабів та динаміки економічного розвитку призвело не лише до нарощування об'ємів використання природних ресурсів, але й внаслідок видозміни ресурсних потреб стало важливим чинником стимулювання розвитку нових технологій і виробництв, пошуку нових, альтернативних, способів отримання речовини і енергії шляхом їх штучного синтезу та використання так званих нетрадиційних джерел.

Структурні зміни і трансформації, що відбулися в господарській діяльності, суттєво вплинули на процес використання і споживання окремих ресурсів, зміну співвідношень, як за видовим складом і обсягом природних ресурсів, так і призвели до зміни акцентів у їх використанні.

Зі зміною стадій соціально-економічного розвитку використання ресурсів принципово змінюється, як за масштабами (його обсяги знижуються) та структурою (з точки зору використання окремих ресурсів та їх співвідношень), так і якістю використання ресурсів та процесу природокористування в цілому (Табл. 1).

Про зміни в **якості природокористування** свідчить те, що зі зростанням рівня економічного розвитку та підвищенням технологічного рівня для отримання тієї ж кількості корисних компонентів достатньо споживати значно

менші об'єми ресурсів та здійснювати це у менш шкідливий спосіб. Від кількості спожитих ресурсів відбувається зміщення акцентів в сторону більш глибокої їх переробки, а в структурі готової продукції зростає роль і вартість інших компонентів.

Таким чином, питання стадій економічного розвитку, регіональна політика, стан природокористування, його механізми та ресурсна політика держави тісно пов'язані і є передумовами формування місця країни у глобальному економічному просторі, рівня соціально- економічного розвитку, стану навколишнього середовища та якості життя населення.

Таблиця 1. Взаємозв'язок між характером природокористування та стадіями економічного розвитку

Ознаки природокористування	Стадії економічного розвитку			
	Доіндустріальна	Індустріальна		Пост-індустріальна
		Низькоіндустріальна	Високоіндустріальна	
Масштаб залучення ресурсів	Низький	Зростає	Зростає	Знижується
Різноманітність залучених ресурсів	Низька	Зростає	Зростає	Зростає
Способи переробки ресурсів	Прості	Ускладнюються	Ускладнюються	Ускладнюються
Глибина переробки ресурсів	Незначна	Зростає	Зростає	Зростає
Методи і форми впливу на навколишнє	Прості	Видозмінюються і ускладнюються	Видозмінюються і ускладнюються	Видозмінюються і ускладнюються

середовище		ються	ються	
Інтенсивність та агресивність перетворень	Низька	Зростає	Зростає	Знижується

Тому питання якості природокористування і підходів до його еволюції є стратегічно важливим. Лише поступальний перехід до більш зрілих стадій соціально-економічного розвитку і природокористування як взаємозумовлений процес сприятиме формуванню вищих стандартів якості середовища, становленню більш досконалої галузевої структури, посиленню ефективності господарства та підвищенню стандартів життя населення.